

Μακεδονικά

Τόμ. 22, Αρ. 1 (1982)

Μακεδονικά ετυμολογικά II

Χρήστος Τζιτζιλής

doi: [10.12681/makedonika.531](https://doi.org/10.12681/makedonika.531)

Copyright © 2014, Χρήστος Τζιτζιλής

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τζιτζιλής Χ. (1982). Μακεδονικά ετυμολογικά II. *Μακεδονικά*, 22(1), 423–443.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.531>

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ II

Στὸ ἄρθρο αὐτὸ γίνεται προσπάθεια νὰ ἐντοπιστεῖ τὸ ἔτυμο πενήντα λέξεων ποὺ ἀπαντοῦν σὲ μακεδονικὰ ἰδιώματα. Συγκεκριμένα στὸ πρῶτο μέρος τοῦ ἀρθρου ἐτυμολογοῦνται δεκαπέντε λέξεις ἐλληνικῆς προέλευσης, ἐνῶ στὸ δεύτερο ἐξετάζονται τριάντα πέντε λέξεις τουρκικῆς, σλαβικῆς καὶ ἀλβανικῆς προέλευσης.

α) Λέξεις ἐλληνικῆς προέλευσης.

ἄκισθος

Στὴ Θάσο ἡ λ. *ἄκισθος*¹ ἀπαντᾷ καὶ μὲ τοὺς τύπους *ἄκισθος*, *ἄκισθος*, *ἄκισθος* καὶ σημαίνει «φυτὸ σάν κέδρος». Ὁ Δ. Τομπαϊδης² μὲ ἐπιφυλάξεις ἀνάγει τὴ λέξη στὸ οὖσ. *κέδρος*. Κατὰ τὴ γνώμη μου τὸ *ἄκισθος* προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχ. *ἄρκευθος* «γένος ἀκανθωδῶν θάμνων καλλωπιστικῶν τῆς τάξεως τῶν κωνοφόρων, περιλαμβάνον καὶ πλείστα εἶδη τῆς ἐλληνικῆς χλωρίδος, δημ. κέδρος, ἀρδίτσι ἢ ἄγριο κυπαρίσσι» μὲ μετάθεση τοῦ ρ καὶ ἀπλοποίηση τοῦ συμπλέγματος φθρ ποὺ προκύπτει μετὰ τὴ μετάθεση (*ἄρευθος).

Γιὰ τὴν παρουσία τοῦ *ἄρκευθος* στὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα ὁ Ν. Ἀνδριώτης μᾶς δίνει τὶς ἐξῆς πληροφορίες στὸ «Lexikon der Archaismen»: *ἄρκευθος* ἢ agr. *Wacholder* (*beere*): κτ, *ἄρκευθος* kos *Wacholder Juniperus*; ἀρεντιὰ andr, kea, syr dss., ἀρεῦθι τὸ *Fruht des Wacholders, Wacholderbeere*³.

Βρόλονγας, σπρόλονγας

Στὴν Πυλαία Θεσσαλονίκης χρησιμοποιεῖται ἡ λ. *Βρόλονγας* μὲ τὴ σημασία «1) μικρὸ ἀβγὸ χωρὶς κιτρινάδι· πίστευαν ὅτι φέρνει κακὸ καὶ τὸ πετοῦσαν στὸ ἀποχωρητήριο, 2) μικρὸ παιδί γκρινιάρικο καὶ αὐθάδικο, 3)

1. Δ. Τομπαϊδης, Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Θάσου, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 48.

2. Ὁ.π., σ. 9.

3. Ν. Andriotis, *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*, Wien 1964, λ. ἄρκευθος.

μικρό παιδί που στη γκρίνια του απέδιδαν το θάνατο των αδερφιών του»¹. Στην Ήπειρο (περιοχή Βούρμπιανης, Πυρσόγιαννης κ.ά.) συναντούμε τη λ. *μυρόλογκας* (ό) «το πολύ μικρό αυγό»². Στην Καστοριά μαρτυρείται τύπος *πρόλογκας* «το πρώτον φόν της δρνιθος»³ και στο Γέρμα Καστοριάς έχουμε τον τύπο *μυρόλογκας* «άβγδο που γεννιέται πρόωρα και συνεπώς άτελής· ή άρνιθα μ σήμιρα γέντσι(ν) μυρόλογκα(ν)· πχός έξερ τί θά πάθου. δέν νι καλά=ή δρνιθά μου γέννησε μπρολ. ποιός ξέρει τί κακό θά πάθω· δέν είναι καλό πργάμα αυτό—πιστεύεται ότι είναι κακός οiwόνός»⁴. Ο Φ. Παπανικολάου στο βιβλίο του «Γλώσσα και λαογραφία Βοΐου» γράφει «Φορές οί κότες γεννούν αυγό χωρίς κρόκο. Το αυγό αυτό λέγεται *σπρόλογκας*. Το σπάζουν σέ κεραμίδα και τό πετούν σέ τσουκνίδα. Άν είναι για καλό τότε ή τσουκνίδα μαραίνεται»⁵. Στα χωριά των Γρεβενών *ζμυρόλογκα* λένε «τό μικρό αυγό της κότας που δέν τό τρώνε»⁶.

Στην κουτσοβλαχική άπαντά ή λ. *prolog* «œuf sans coque»⁷ που ό T. Parahagi τό παράγει από τό *μυρόλογκας* «άβγδο άτελής», χωρίς νά σχολιάζει την προέλευση της ελληνικής λέξης.

Ή μοναδική μνεία για την προέλευση της λέξης γίνεται, όσο ξέρω, από τό Φ. Κουκουλέ⁸, που εξετάζοντας τό καστοριανό *πρόλογκας* αναρωτιέται άν προέρχεται από τό *πρόλογος* ή *πρόλογος*. Κατά τη γνώμη μου για νά βρούμε τό έτυμο των λέξεων που εξετάζουμε πρέπει νά ξεκινήσουμε από την πίστη ότι ή γέννηση μικρού άβγδου ή άβγδου χωρίς κτρινάδι είναι κακός οiwόνός. Ή δοξασία αυτή είναι γνωστή σέ αρκετά μέρη της Ελλάδας. Έτσι, στα Λαγκάδια της Γορτυνίας τό άβγδο αυτό τό χύνουν στο σταυροδρόμι για νά διαλυθεί τό κακό⁹. Ακόμη, σέ άνέκδοτα κείμενα του C. Fauriel διαβάσαμε «δέν ήξεύρεις ότι είναι κακόν, και άν γεννήση άνέσωτων άβγάκι»¹⁰.

1. Από προσωπική συλλογή.

2. Ε. Μπόγκα, Τά γλωσσικά ιδιώματα της Ήπειρου, τ. Β', Ιωάννινα 1966, σ. 234.

3. Φ. Κουκουλέ, Περί άναπτύξεως έρρίνου έν τη νεωτέρα Έλληνική, «Άθηνά» 49 (1939) 98.

4. Χρ. Γεωργίου, Τό γλωσσικό ιδίωμα Γέρμα Καστοριάς, Θεσσαλονίκη 1962, σ. 138.

5. Φ. Παπανικολάου, Γλώσσα και λαογραφία έπαρχίας Βοΐου, Θεσσαλονίκη 1973, λ. άβγδο.

6. Γ. Εύαγγελόπουλου, Λεξιλογικές ιδιομορφίες της νεοελληνικής γλώσσας στη Δυτική Μακεδονία (ρωσικά), τ. Β', Τασκένδη 1978, σ. 62. Ό συγγρ. μάς πληροφορεί ότι τό άβγδο αυτό στα χωριά της Φλώρινας τό λένε αυγό τ' κόκουτα και άλλοι πουσώρ.

7. T. Parahagi, Dictionarul Dialectului Aromân, București 1972², σ. 1017.

8. Φ. Κουκουλέ, ό.π.

9. Γ. Α. Μέγα, Ζητήματα ελληνικής λαογραφίας, τεύχ. Β', Άθήναι 1951, σ. 47.

10. Δ. Πετρόπουλου, Άνέκδοτα κείμενα του C. Fauriel, «Λαογραφία» 16 (1956) 206.

Τὴν ἴδια δοξασία συναντοῦμε καὶ στὴ Βουλγαρία, ὅπου ἡ λ. *porok* ἐκτός ἀπὸ τὴν κοινὴ σημασία «ἐλάττωμα» ἀναφέρεται σὲ ἰδιώματα καὶ μὲ τὴ σημασία «μικρὸ ἀβγὸ κότας χωρὶς κιτρινάδι· ἂν καμιά κότα γεννήσει *porok* λένε πῶς εἶναι κακὸ γιὰ τὸ σπίτι πού ἔχει τὴν κότα»¹.

Τὸ σημασιολογικὸ περιεχόμενον τῶν λέξεων *πρόλογος*, *σπρόλογος* κ.τ.τ. σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἐτυμολογικὴ συγγένεια τοῦ βουλγ. *porok* μὲ τὸ *prorok* «προφήτης», μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἀναγάγουμε μὲ βεβαιότητα τὶς ἑλλ. λέξεις στὸ ἀρχ. *πρόλογος* «one who speaks the prologue», μὲ ἐνδιάμεση σημασία «προάγγελος κακῶν». Ἡ λ. *πρόλογος* διατηρεῖται στὰ νεοελληνικά ἰδιώματα ὡς *πρόλογος*, *Βρόλος* καὶ μὲ τὴ σημασία «schlagfertig, reddegewandt 2) geschwätzig, 3) frech 4) subst. Sprichwort»².

D'βάβα

Ἡ λ. *D'βάβα* χρησιμοποιεῖται στὰ Γρεβενὰ μὲ τὴ σημασία «δεσμίδα, δέσμη: δῶσι μι μὲνὰ *D'βάβα βασιλ'κόν»*³.

Ἡ λέξη πιθανότατα προέρχεται ἀπὸ τὸ οὖσ. *βαδάκα* «1) Δέμα διαφόρων εἰδῶν ἱματισμοῦ ἢ παρομοίων τινῶν 2) Δέμα πλανοδίου ἐμπορίου περιέχον τὰ διάφορα ἐμπορεύματά του συνήθως πανικά καὶ φερομένου ἐπὶ τοῦ ὄμου του 3) Δέμα λαχάνων 4) Μεταφ. γυνὴ μικρόσωμος καὶ εὐτραφῆς 5) Ἀνθοδέσμη»⁴ μὲ ἀντιμετάθεση β-D>D-β καὶ ἀνομοιοτικὴ ἀποβολὴ τοῦ α.

δραγώνουμι, Dραγώνουμι

Στὴν Πυλαία Θεσσαλονίκης τὸ ρ. *Dραγώνουμι* χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασία «πιάνεται ὁ λαιμὸς, ἡ πλάτη ἢ ἄλλο μέρος τοῦ κορμοῦ μου (συνήθως ἀπὸ κρύωμα)»⁵. Ὁ Φ. Παπανικολάου ἀναφέρει ἀπὸ τὴν ἐπαρχία Βοῖου τὸ ρ. *δραγκώνουμι* καὶ παραθέτει τὴ φρ. *δραγκώθ'κι μιὰ φλέβα* μὲ τὴν ἐρμηνεία «πιάνεται κι αἰσθάνεται κανεὶς νὰ πονᾶ»⁶. Στὴ Χρυσὴ Καστοριάς ἔχουμε τὸ ρ. *δραγώνουμι* «1) δαγκώνομαι: *κατάλαβα τοὺ λάθους μ' κι δραγώθ'κα* 2) πονᾶ ἑσωτερικά (ψυχικά καὶ σωματικά: *κάηκα δραγώθ'κα, στὰ χαμένα»*⁷.

Ἡ λ. *δραγώνουμι* πρέπει νὰ συνδέεται μὲ τὸ ρ. *γαγγρώνω* (<ἐπίθ. *γαγγρὸς* <γαγγλί) «1) κἄμνον τινὰ νὰ μὴ δύναται νὰ κινῆται διὰ παραλύσεως μέλους

1. N. Geron, Rečnik na bālgarskija ezik, τ. 4, σ. 209.

2. N. Andriotis, ὁ.π., λ. πρόλογος.

3. Μ. Παπαϊωάννου, Τὸ γλωσσάριο τῶν Γρεβενῶν, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 81.

4. «Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς τῆς τε κοινῆς ὁμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων» (ΙΛΝΕ), τ. Γ', Ἀθήναι 1941, σ. 436.

5. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογὴ.

6. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 86.

7. Α. Στεφῶπουλου, Τὸ γλωσσάριο τῆς Χρυσῆς Καστοριάς, «Μακεδονικά» 18 (1978) 254.

του σώματος, κάμνω παραλυτικόν, παραλύω 2) ενεργ. ἀμτβ. καί παθ. παραλύομαι»¹. Για τὴ φωνητικὴ ἐξέλιξη τῆς λέξης πβ. *δάγγλα*², ἄλλο τύπο τοῦ *γάγγλα*, ἀπὸ τὸ ὁποῖο μποροῦμε νὰ ἔχουμε *δαγγλώνω > *δαγγρώνω > *δραγγώνω*.

Οἱ σημασίες μὲ τὶς ὁποῖες ἀπαντᾷ τὸ ρῆμα στὴ Χρυσὴ Καστοριάς εἶναι κατὰ πάσα πιθανότητα ἀποτέλεσμα σημασιολογικοῦ συμφυρμού τῶν ρημάτων *δραγγώνουμι* καὶ *δαγκώνουμι*.

ἱμορφεύουμι

Τὸ ρ. *ἱμορφεύουμι* τὸ συναντοῦμε στὸ Χορτιάτη Θεσσαλονίκης μὲ τὴ σημασία «ἐλπίζω, 2) βαυκαλιζομαι: μὴ ἱμορφεύεσι, μὶ λέει, δὲν ἦρταν γιὰ σένα»³.

Ἡ λέξι ἀνάγεται, κατὰ τὴ γνώμη μου, στὸ ἀρχ. *εὐμολπῶ* «μέλω καλῶς, ψάλλω τερπνά, μελωδικά»⁴. Ἡ σημερινὴ φωνητικὴ μορφή τῆς λέξης εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς παρετυμολογικῆς ἐπίδρασης τῆς λ. *ἔμορφος*, ποῦ θὰ πρέπει νὰ ἔγινε μετὰ τὴν τροπὴ τοῦ συμπλέγματος *λπ>ρπ* (πβ. *ἐλπίδα* > *ἐρπίδα* κ.ἄ.⁵), ὁπότε δημιουργήθηκε ὁ τύπος *εὐμορπεύουμι. Ὁ τύπος αὐτός, ἀστήρικτος ἐτυμολογικά στὴ συνείδηση τῶν κατόχων τοῦ ιδιώματος, ἦταν μοιραῖο νὰ δεχτεῖ τὴν παρετυμολογικὴ ἐπίδραση τοῦ *ἔμορφος*.

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ σημασιολογικὴ ἐξέλιξη τῆς λέξης ποῦ εἶναι παράλληλη μὲ αὐτὴ τοῦ ρ. *βανκαλιζῶ*, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀρχικὴ σημασία εἶναι, ὅπως γνωρίζουμε, «λικνίζω, νανουρίζω».

ξιψουρίζου

Ἡ λ. *ξιψουρίζου* χρησιμοποιεῖται στὴν Πυλαία Θεσσαλονίκης μὲ τὴ σημασία «κερδίζω σὲ παιχνίδι καὶ τὰ παίρνω ὅλα, “μαδῶ” τὸν ἀντίπαλό μου (στὰ χαρτιά, τὶς μπίλιες, τὰ καρύδια, κ.ἄ.)· (παθ.) τὰ χάνω ὅλα σὲ παιχνίδι: *ξιψουρίσκα*=τὰ ἔχασα ὅλα»⁶.

Κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ λέξι προέρχεται ἀπὸ τὸ ρ. *ξεκουψουρίζω* (<πρόθημα *ξε+* *κουψουρίζω*, ποῦ ἡ ὑπαρξὴ του πιστοποιεῖται ἀπὸ τὸ ποντιακὸ *κουτσορίζω* «1) κόπτω σύρριζα φυτὸν 2) ἐπι ζῶων, βόσκων ἀποκόπτω τοὺς βλαστούς»⁷, μὲ ἀνομοιωτικὴ ἀποβολὴ (ἀπλολογία) τῆς συλλαβῆς *-κου*.

1. ΙΑΝΕ 4, σ. 182.

2. ΙΑΝΕ 4, σ. 181.

3. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογή.

4. Δ. Δημητράκου, *Μέγα Λεξικόν ὅλης τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*, Ἀθήναι 1958, λ. εὐμολπῶ.

5. Μ. Φιλῆντα, *Γλωσσονομία καὶ Γλωσσογραφία Ἑλληνικῆ*, Ἀθήνα τ. Β', σ. 184.

6. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογή.

7. Α. Α. Παπαδόπουλου, *Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ποντικῆς διαλέκτου*, τ. Α', Ἀθήναι 1960, σ. 489.

Γιὰ τὴ σημασιολογικὴ ἐξέλιξη τῆς λέξης πβ. τὸ μεσν. *ἀποκουντουρίζω* (πρόθ. ἀπό+ρ. *κουντουρίζω*), ποὺ σύμφωνα μὲ τὸ λεξικὸ τοῦ Κριαρᾶ μαρτυρεῖται μὲ τὶς ἀκόλουθες σημασίες «1) ἀφαιρῶ, κόβω τὴν οὐρά, κάνω κάτι «κούντορο», ἑλλιπέες· (ἐδῶ) ἀπομακρύνομαι (μὲ περιφρόνηση) ἀπ᾽ ἧς φά καὶ γλύψη σε (ἐνν. ἢ πολιτικῆ), τότε ἀποκουντουρίζει Σαχλ. Α' 246 2) (Μεσ.) στενοχωροῦμαι: *Σηκώνονται ἐκ τὸ ταβλὶν* (ἐνν. οἱ ἀζαριστάδες) *ἀποκουντουρισμένοι καὶ πᾶσιν χώρια των μεριά σὰν παραπονεμένοι Σαχλ. Ν 192*»¹. Κατὰ τὴ γνώμη μου τὴ μετχ. *ἀποκουντουρισμένοι* στὸ στίχο Ν 192 τοῦ Σαχλίκη πρέπει νὰ τὴν ἐρμηνεύσουμε «μαδημένοι». Ἡ σημασία αὐτὴ ἀνταποκρίνεται πληρέστερα στὸ περιεχόμενο τοῦ στίχου, κι ἀκόμη, ἔχει τὴν ἑμμεση ὑποστήριξη τῆς προφορικῆς παράδοσης μὲ τὸ *ξιφουρίζον* τῆς Πυλαίας.

δγκιθρον

Στὴν Ἀρναία Χαλκιδικῆς ἡ λ. *δγκιθρον* χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασία «τριγωνικὴ χονδρὴ σανίδα, πάνω στὴν ὁποία προσαρμόζεται τὸ ὑνί»². Στὴν Παλαιοχώρα Χαλκιδικῆς ἡ ἴδια λέξι ἀπαντᾷ καὶ μὲ τὸν τύπο *εγκιθρον* καὶ σημαίνει «ξύλο ὅπου τοποθετεῖται τὸ ὑνί στὸ ξυλάλετρο»³. Στὰ Βασιλικά Χαλκιδικῆς συναντοῦμε τὸν τύπο *δκιθρον* «μέρος τοῦ ἄλετριου, ποὺ δὲν καθορίζεται μὲ ἀκρίβεια»⁴, ἐνῶ στὴν Πυλαία *δγκηθρους* λέγεται τὸ «πόδι τοῦ ἄλετριου»⁵.

Γιὰ τὴν προέλευση τῆς λέξης δὲν ἔχουμε ἄμεσα διατυπωμένη γνώμη. Ὁ Α. Α. Παπαδόπουλος γράφοντας *δγκηθρον* «δγκηρὸς ποὺς»⁶ εἶναι φανερό πὼς τὸ συνδέει μὲ τὸ *δγκος*· τὴν ἄποψη αὐτὴ φαίνεται νὰ ἀσπάζεται ὁ Ν. Ἀνδριώτης στὴν ἐργασία του «Οἱ Ἀρχαῖσμοι τοῦ σημερινοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τῆς Μακεδονίας», ὅπου διαβάζουμε *δγκηθρον* τὸ «πόδι τοῦ ἄλετριου»⁷. Στὴν ἴδια ἐργασία ἀναφέρεται ἀπὸ τὴ Χαλκιδικὴ ἡ λέξι *ῶκνθρον* τὸ «ῶκνθρον, βουκέντρι»⁸. Ὅσο ξέρω, ἡ λέξι *ῶκνθρον* εἶναι ἀμάρτυρη καὶ

1. Μ. Κ ρ ι α ρ ᾶ, Λεξικὸν τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς δημόδου γραμματείας, τ. Γ'. Θεσσαλονίκη 1973, σ. 50.

2. Μ. Παπαθανασίου, Λαογραφικά Ἀρναίας, «Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς», τευχ. 15-16, σ. 726.

3. Δ. Τσιότρα, Λαογραφικά καὶ Ἱστορικά Παλαιοχώρας, «Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς», τευχ. 8 (1965) 220.

4. Ἀ.χ. Βαμβακοῦδη, Βασιλικά, Ἱστορία-Λαογραφία, «Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς», τευχ. 21-22, σ. 74.

5. Ἀπὸ προσωπικῆς συλλογῆς.

6. Α. Α. Παπαδόπουλου, Γλωσσικὰ ιδιώματα Ἄθων καὶ Χαλκιδικῆς, «Λεξ. Ἀρχεῖον», τ. Στ', σ. 132.

7. Ν. Ἀνδριώτη, «Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον», 1953, σ. 105.

8. Ὁ.π., σ. 106.

πιθανότατα ή άπουσία άστερίσκου όφείλεται σέ τεχνικούς λόγους. "Ασχετα πάντως άπ' αυτό, φαίνεται πώς ή συσχέτιση του *δκιθρον* τής Χαλκιδικής με τó *ώνος* δέν ίκανοποίησε τó Ν. 'Ανδριώτη και γι' αυτό στο «Lexikon der Archaismen» δέν περιλαμβάνει λήμμα *ώνκθρον*.

Κατά τή γνώμη μου οί λέξεις *δγκιθρον* και *δκιθρον* «πόδι άλετριού» και *δκιθρον* «βουκέντρι» έχουν κοινή έτυμολογική προέλευση και άνάγονται στο άρχ. *έγκεντρος* «ό έχων κέντρον, κεντρί»¹. 'Η σημασία «πόδι άλετριού» πιθανώς άπό τó *έγκεντρος* (πούς), όπου *κέντρον* «όνι», άν και ή λέξη δέν μαρτυρείται με αυτή τή σημασία.

'Από πλευράς φωνητικής ή τροπή *ντρ>θρ* πρέπει νά άκολουθήσε τά παρακάτω στάδια: *ντρ>Dρ* με χαρακτηριστική για τά ιδιώματα τής Χαλκιδικής άπώλεια του έρρινου²>δρ, με τροπή του *D* στο άντίστοιχο διαρκές δίπλα στο ύγρό πβ. *Bardak>Βαρδάκι>θρ*, πβ. *κάδρον>κάθρον* κ.ά.³ (Για τήν τροπή *ντρ>θρ* βλ. και λ. *πίκιθρονς* (<*έπίκεντρος* παρακάτω).

παστουματιά

Στά Βασιλικά Χαλκιδικής ή λ. *παστουματιά* σημαίνει «παχύ έντερο γεμισμένο με κυμά και χοιρινό λίπος»⁴.

'Η λέξη είναι κατά τή γνώμη μου σύνθετη άπό τó *παστό* και τó *αίματι* άπού σύμφωνα με τó «Lexikon der Archaismen» του Ν. Ανδριώτη⁵ σώζεται στα νεοελληνικά ιδιώματα με τή σημασία «Blutwurst, 2) zur Herstellung von Wurst geeigneter Darm, 3) Darm, 4) Magen mit den Eingeweiden».

πέλιχρας

'Η λ. *πέλιχρας* άπαντá στην έπαρχία Βοΐου με τή σημασία «σκίουρος»⁶. Κατά τή γνώμη μου ή λέξη προέρχεται άπό τó διαλ. *σπέλεχας* (<*άσπάλακας* < άρχ. *άσπάλαξ*) με άποβολή του άρχικού *σ* και άνάπτυξη του *ρ* έξαιτίας του γειτονικού ύγρου (πβ. *άσπάλαθος>άσπάλαθρος, βλίτο>βλίτρο* κ.ά.⁷). Σύμφωνα με τó «'Ιστορικό Λεξικό» ή λ. *άσπάλακας* έχει τics παρακάτω σημασίες «1) Τό θηλαστικόν άσπάλαξ ό κοινός (talpa europaea) του γένους τών άσπαλα-

1. Δ. Δημητράκου, δ.π., λ. *έγκεντρος*.

2. Α. Α. Παπαδόπουλου, Γλωσσικά ιδιώματα, δ.π., σ. 136.

3. Χ. Τζιτζιλής, Μιά βαλκανική λέξη λατινικής προέλευσης, «Έλληνικά» 33 (1981) 190.

4. 'Αχ. Βαμβακούδη, δ.π., σ. 183.

5. Ν. Andriotis, δ.π., σ. 75.

6. Φ. Παπανικολάου, δ.π., σ. 194.

7. Φ. Κουκουλέ, Φωνητικά, έτυμολογικά και σημασιολογικά, «'Αθηνά» 29 (1917) Λεξ. 'Αρχ. 81-87.

κιδῶν (talpidae) τῆς τάξεως τῶν τρωκτικῶν. 2) Τὸ θηλαστικὸν σκίουρος ὁ κοινὸς (sciurus communis) τοῦ γένους τῶν σκιουριδῶν (sciuridae) τῆς τάξεως τῶν τρωκτικῶν 3) ἡ νόσος χοιράδες»¹.

Σημειῶν πῶς, κατὰ τὴ γνώμη μου, καὶ τὸ ποντιακὸν *πελεχοῦδι* «ἄνθρωπος ἀναμειγνυόμενος παντοῦ καὶ διὰ τοῦτο ὀχληρὸς»², πού ὁ Α. Α. Παπαδόπουλος τὸ χαρακτηρίζει ὡς ἀγνώστου ἐτύμου, πρέπει νὰ τὸ ἀναγάγουμε στὸ *σπέλεχας* <ἀσπάλακας»³.

ἵπικιθρους

Τὸ ἐπίθετο *ἵπικιθρους* χρησιμοποιεῖται στὴν Πυλαία Θεσσαλονίκης καὶ σημαίνει «αὐτὸς πού δὲν παίρνει ἀπὸ λόγια, 2) πεισματάρης»⁴. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ λέξις ἀνάγεται στὸ ἀρχ. *ἐπίκεντρος* πού σώζεται στὰ νεοελληνικά ἰδιώματα μὲ τὴ μορφή, *ἵπικεντρος* καὶ *ἵπικιτρος* καὶ τὴ σημασία «gekrimmt, gebeugt, 2) angreifend offensiv 3) trotzig, hartnäckig»⁵. Γιὰ τὴν τροπὴν ντρ>θρ ββ. *ἐγκεντρος*>*δγκιθρους*.

ποταμός, πότανος, poton, potan

Ἡ λέξις *ποταμός* ἀπαντᾷ στὴν Ἠπειρὸ μὲ τὴ σημασία «μακρὸ δοκάρι τῆς στέγης κάθετο στὶς γριντιές»⁶ καὶ στὴν Ἄγ. Ἄννα Εὐβοίας μὲ τὴ σημασία «σιδερένιο δοκάρι πού ὑποβαστάζει τὸ πάτωμα τοῦ ἀνωγείου, τὴν *πατόστρωση*»⁷. Ἡ ἴδια λέξις ἀπαντᾷ στὴ Θάσο ὡς *πουταμός* «τὸ μεγάλο δοκάρι τῆς στέγης ὅπου στηρίζονται ὄλα τ' ἄλλα»⁸, στὴν Τσακωνία ὡς *ποταμό* «τὸ μεγάλο καδρόνι πού στερεώνεται στὴ μέση, στὸ μᾶκρος τοῦ σπιτιοῦ καὶ πού πάνω σ' αὐτὸ θὰ καρφωθοῦν τὰ πατερά πού θὰ στηρίζουν τὸν *πάτε*»⁹ καὶ στὰ ὄρεινά χωριά τῆς Πιερίας (Ρητίνη, Μοσχοπόταμος) ὡς *πόταμους* «τὸ μεγάλο δοκάρι τῆς στέγης ὅπου στηρίζονται ὄλα τ' ἄλλα»¹⁰.

1. IANE 3, σ. 139.

2. Α. Α. Παπαδόπουλου, Ἱστορικὸν Λεξικόν, δ.π., σ. 175.

3. Μὲ τὴν εὐκαιρία σημειῶν πῶς καὶ τὸ *πέλεχας*, «ἀρουραῖος μῆς ἔχων ὀξὺ ρύγχος. δι' οὗ διατρύπῃ τοὺς καρποὺς καὶ τὸ ξύλον», συνδέεται μὲ τὸ *σπέλεχας* κι ὄχι μὲ τὸ *πέλεκας*, ὅπως νομίζει ὁ Φ. Κουκουλές (βλ. «Ἀθηνᾶ» 49, 1939, 129).

4. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογὴ.

5. Ν. Andriotis, δ.π., σ. 252.

6. Ε. Μπόγκα, δ.π., σ. 317.

7. Μ. Ἰωαννίδου-Μπαρμπάρικου, Οἰκία Ἄγ. Ἄννης, «Λαογραφία» 14 (1952) 154.

8. Δ. Τομπαῖδη, δ.π., σ. 71.

9. Θ. Κωστάκη, Τσακωνικὴ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ, «Λαογραφία» 19 (1960) 282,

10. Πληροφορία τῆς συναδέλφου κ. Εὐανθίας Παπαδοπούλου.

Παρά τή φωνητική ταύτιση τῆς λέξης μας μέ τὸ *ποταμός* τῆς κοινῆς εἶναι δύσκολο νά δεχτοῦμε κοινή προέλευση γιὰ τίς δυὸ λέξεις. Τὸ σηματολογικὸ χάσμα ποὺ τίς χωρίζει μᾶς ἀναγκάζει νά ἀναζητήσουμε ἄλλοῦ τὸ ἔτυμο τοῦ *ποταμός* «δοκάρυ». Στὴν Ἡπειρο (Τσουμέρκα) μαρτυρεῖται ἡ λ. *ποτονός* μέ τὴ σημασία «χωρὶς χωρὶς στανίδωμα»¹ ἢ ἴδια λέξη ἀπαντᾷ στὴν Κυνουρία καὶ στὴν Τεγέα μέ τὴ σημασία «σωρὸς ξύλων ποὺ τοποθετοῦνται στὴν αὐλή»². Ὁ Κ. Ρωμαῖος σωστά ἀνάγει τὴ λ. *ποτονός* στοῦ μεσν. *ὑπότονον* «*tabecula mediana tectum intersecans*» γιὰ τὸ ὁποῖο μῦς πληροφορεῖ πὼς σώζεται σὲ μερικὰ ἰδιώματα τῆς Ἡπείρου ὡς *πότανος*³.

Στὴν κουτσοβλαχικὴ ἀπαντοῦν οἱ λέξεις *ρόταν* «(grande) route, plafond»⁴ καὶ *ρότανε* «grande route»⁵, ἐνῶ στὰ βουλγαρικὰ ἰδιώματα μαρτυροῦνται οἱ τύποι *ροτυν* «ξύλινο πάτωμα τοῦ σπιτιοῦ»⁶, καὶ *ροτον* «1) πάγκος στοῦ σπίτι, 2) ταβάνι, 3) πάτωμα, 4) ἀνοιχτὸ δωμάτιο στὸν ἐπάνω ὄροφος μπροστὰ ἀπὸ τὰ ἄλλα δωμάτια, 5) μάντρα γιὰ ζῶα»⁷. Ὁ Τ. Παραχαγι ἀνάγει τὰ κουτσοβλ. *ρόταν* καὶ *ρότανε* στοῦ βουλγαρικὸ *ροτον*⁸, ἐνῶ ἡ Μ. Φ. Βαϊρονα⁹ συνδέει τὸ βουλγ. *ροτυν* μέ τὸ ἑλλην. *πάτωμα*. Κατὰ τὴ γνώμη μου τὰ βουλγ. *ροτον* καὶ *ρότυν* παράγονται ἀπὸ τὸ ἑλλην. (ὑ)πότονον, ἐνῶ τὰ κουτσοβλ. *ρόταν* καὶ *ρότανε* ἀνάγονται στοῦ διαλ. *πότανος*. Ἀπὸ τὸ *πότανος* μέ τροπὴ *ν* > *μ*, ποὺ πιθανότατα ὀφείλεται σὲ παρετυμολογικὴ ἐπίδραση τῆς λ. *πόταμος*, διαλ. τύπο τοῦ *ποταμός*, ἔχουμε τὸ *πόταμος* ποὺ γίνεται *ποταμός* κατὰ τὰ ὁμώνυμα *πόταμος-ποταμός*.

Ὁ Φ. Κουκουλές στὴν ἐργασία του «Περὶ ἀναπτύξεως ἐρρίνου ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἑλληνικῇ»¹⁰ ἀνάγει τίς λέξεις *μουντουνάρι* «δοκὸς μακρὰ καὶ παχεῖα ὑπανέχουσα τὸ πάτωμα» καὶ *μουδουνάρι* «δοκὸς ἐφ' ἧς στηρίζονται αἱ δοκοὶ τῆς ὀροφῆς» στοῦ *ὑποτονάριον*. Ἀντίθετα οἱ συντάκτες τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ συνδέουν τίς λέξεις αὐτὲς μέ τὸ *βορδωνάρι*¹¹. Κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ παρουσία μεσν. *ὑπότονον* σὲ ὀλόκληρο σχεδὸν τὸν ἑλληνικὸ χῶρο, καθὼς καὶ στὴ βουλγαρικὴ καὶ στὴν κουτσοβλαχικὴ, μᾶς ἐπιτρέπει νά ὑποθέσουμε πὼς καὶ στίς λέξεις *μουντουνάρι* καὶ *μουδουνάρι* ὑπόκειται ἓνα

1. «Ἀθηνῶν» 35 (1923) 233.

2. Ὁ.π.

3. Ὁ.π.

4. I. Parahagi, ὁ.π., σ. 1006.

5. Ὁ.π.

6. M. F. Bairova, Grăcki zaemki v săvremenija bălgarski ezik, Sofia 1969.

7. N. Герон, ὁ.π. τ. Δ', σ. 232.

8. I. Parahagi, ὁ.π., σ. 1006.

9. M. F. Bairova, ὁ.π., σ. 144.

10. Φ. Κουκουλές, «Ἀθηνῶν» 49 (1939) 133.

11. ΙΑΝΕ 4, σ. 37.

παράγωγο τοῦ ὑπότονου πού πήρε τὶς παραπάνω μορφές κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς λ. βορδανάρι.

προυτόπ'

Τὴ λ. προυτόπ' τὴ συναντοῦμε στὴν Ἄρναία Χαλκιδικῆς μὲ τὴ σημασία «ἴχνη πρόσφατα κυνηγίου»¹.

Κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ λέξη παράγεται ἀπὸ τὸ *προτύπιον, ὑποκ. τοῦ πρότυπον «προεσηματισμένος τύπος φυσικοῦ ἢ τεχνικοῦ πράγματος ἀναπαραγόμενος διὰ μιμήσεως, ὑπόδειγμα, μοντέλο»², μὲ παρετυμολογικὴ ἐπίδραση τοῦ τόπος. Ἡ παραγωγή ἀπὸ τὸ *προτύπιον ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν παρουσία καὶ πλατειὰ χρῆση τοῦ ἀντίτοπος, πού εἶναι ἄλλος τύπος τοῦ ἀντίτυπος σχηματισμένος μὲ παρετυμολογία πρὸς τὸ τόπος³.

σαγκιλ'στό

Ἡ λ. σαγκιλ'στό χρησιμοποιεῖται στὴ Βέροια μὲ τὴ σημασία «σουρωτήρι»⁴. Ἡ λ. προέρχεται χωρὶς ἀμφιβολία ἀπὸ τὸ *σακκελιστόν <μεσν. σακκελίζω <per sacculum exprimere, colare, διηθεῖν, σακκίζειν»⁵, μὲ κανονικὴ στά βόρεια ἰδιώματα στένωση *e>i*, ἀποβολὴ τοῦ ἄτονου *i* καὶ τροπὴ τοῦ *κ>γκ* (πβ. σκουλαρίκι>σκουλαρίγκι, σμιλάκι>σμιλάγκι κ.ά.⁶). Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ χρῆση τῆς κατάλ. -(i)στό γιὰ νὰ δηλωθεῖ τὸ ὄργανο μὲ τὸ ὁποῖο γίνεται κάτι.

σ'λλίτσα

Στὴν Παλαιόχωρα Χαλκιδικῆς ἡ λ. σ'λλίτσα ἀπαντᾷ μὲ τὴ σημασία «πέτρα πού τρίβεται εὐκολα»⁷.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ ρ. συλλύω πού σώζεται στίς διαλέκτους τοῦ Πόντου καὶ στὴν Κύπρο μὲ τὴ σημασία «schmelzen, auflösen, 2) (in kleine Stücke) zerreiben, zerbröckeln»⁸. Στὸ συλλύω ἀνάγονται καὶ τὰ οὐσ. συλλίδι,

1. Μ. Παπαθανασίου, Λαογραφικά Ἄρναίας, «Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς», τεύχ. 13-14 (1967) 639.

2. Δ. Δημητράκου, Μέγα Λεξικὸν ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, Ἀθήνα 1953, λ. πρότυπον.

3. Μ. Κριαρᾶ, Μεσαιωνικά γλωσσικά, «Ἑλληνικά» 29 (1976) 163-169.

4. Σβαρνόπουλου, Τὸ Γλωσσάριον τῆς Βεροίας, Βέροια 1973, σ. 78.

5. D u c a n g e, Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis, Gratz 1958, λ. σακέλλα.

6. Φ. Κουκουλέ, ὁ.π., σ. 105-117.

7. Δ. Τσιότρα, ὁ.π., σ. 222.

8. Ν. Andriotis, ὁ.π., σ. 526.

σουλμουάδα και σουλλάματα που μαρτυροῦνται στὸν Πόντο μὲ τὴ σημασία «θρύμματα, κομμάτια»¹.

σουλπί, sulpie

Στὴ Χρυσή Καστοριάς ἡ λ. *σουλπί* χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασία «τριγωνικὸ πλέγμα μὲ βέργες ἰτιάς, κατάλληλο γιὰ ψάρεμα στὸ ποτάμι»². Ἡ ἴδια λέξι ἀπαντᾷ στὴν Ἠπειρο μὲ τὴ σημασία «δίχτυ ἀπὸ κλαδιὰ ἰτιάς ἢ ἄλλου δένδρου ποὺ τοποθετεῖται σὲ μικροὺς καταρράκτες (δέσεις) τῶν ποταμῶν (Φαν. Λεφτ.), 2) «καλάθιον στενόλαιμον χρησιμευον διὰ τὴν εἰς ποταμοὺς ἄλιειαν ἰχθύων»³. Γιὰ τὴν ἀκριβεία, τὸ *σουλπί* εἶναι κωνικὸ πλέγμα ἀπὸ βέργες ἢ καλάμια, μὲ στενόλαιμο ἄνοιγμα ἀπ' ὅπου μπαίνουν τὰ ψάρια καὶ δὲν μποροῦν νὰ φύγουν, γιατί τὸ ἄλλο μέρος εἶναι κλειστό⁴. Στὴν κουτσοβλαχικὴ μαρτυρεῖται ἡ λ. *sulpie* «outil, ustensile de roseau pour pêcher; clôture de roseaux»⁵. Ὁ συντάκτης τοῦ λεξικοῦ τῆς κουτσοβλαχικῆς Τ. Paphagi, ποὺ φαίνεται νὰ ἀγνοεῖ τὴν παρουσία τῆς λέξης στὴν ἐλληνικὴ, χαρακτηρίζει τὴν κουτσοβλαχικὴ λέξι ὡς ἀγνώστου ἐτύμου.

Ἄς δοῦμε ὅμως ποιά μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ προέλευση τῆς λέξης. Σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας ἀπαντᾷ ἡ λ. *σκλώππος* «ἄθურμα παιδικόν, εἶδος ξυλίνου τυφεκίου ἀποτελουμένου συνήθως ἀπὸ τεμάχιον κοῖλον καλάμου φέροντος εἰς τὸ ἔν ἄκρον στενὴν ὀπὴν εἰς τὴν ὅποιαν τίθεται σφαιρίδιον ἐκ πεπιεσμένου χάρτου, ἐνθ' εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον τοῦ καλάμου εἰσέρχεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν κοῖλον αὐτοῦ ἔμβολον, τὸ ὅποιον πιέζον τὸν ἐσωτερικὸν ἀέρα ἐκτοξεύει τὸ τὴν ὀπὴν φράττον σφαιρίδιον»⁶. Ὁ Ν. Ἀνδριώτης βοηθούμενος ἀπὸ τὸν τύπο *στροῦπος*, ποὺ ἀπαντᾷ στὴν Ἰμβρο μὲ τὴν ἴδια σημασία, ἐτυμολογεῖ ὀρθά τὴ λέξι ἀπὸ τὸ λατ. *stloppus, scloppus* «der Schall der sich hören lässt, wenn man auf aufgeblasene Bachen schlägt, der Klapps»⁷. Ὁ ἴδιος ἀναφέρει πῶς ἡ λατ. λέξι μπῆκε πολὺ νωρὶς στὴν ἐλληνικὴ, πιθανῶς στὶς ἀρχές τοῦ μεσαιῶνα, ἂν καὶ μαρτυρεῖται γραπτὰ μόλις στὰ τέλη αὐτοῦ ὡς *σκλώππος* «εἶδος ὄπλου, ποὺ δὲν ξέρουμε πῶς ἀκριβῶς ἦταν κατασκευασμένο».

Κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ λ. *σουλπί* προέρχεται ἀπὸ τὸ **στρουπί(ον)*,

1. Α. Α. Παπαδόπουλου, Ἱστορικὸν λεξικόν, δ.π., τ. Β', σ. 337.

2. Α. Στεφόπουλου, δ.π., σ. 277.

3. Ε. Μπόγκα, δ.π., σ. 353.

4. Ἡ περιγραφὴ στηρίζεται σὲ πληροφορία τοῦ κ. Γ. Παπατσιόμα, ποὺ κατάγεται ἀπὸ τὸ Βυθὸ Κοζάνης.

5. Ι. Paphagi, δ.π., σ. 1133.

6. Ν. Ἀνδριώτη, Ἑτυμολογικά, «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 2 (1940) 153.

7. Ὁ.π.

ὑποκοριστικό τοῦ *στλωππος*, μὲ ἀποβολὴ τοῦ *τ*, γιὰ τὴν ἢ γλώσσα μας δύσκολα ἀνέχεται τὸ συμφωνικὸ σύμπλεγμα *στλ* καὶ ἢ τὸ ἀπλοποιεῖ μὲ ἀποβολὴ τοῦ *τ* (πβ. *στιλιβώνω* > *στιλιβώνω* *σιλιβώνω*)¹) ἢ τὸ πρέπει σὲ *σλ* (πβ. *στειλιάρι* > *στιλιάρι* > *σκιλιάρι*, *στιλιβώνω* > *στιλιβώνω* > *σκιλιβώνω*)²).

Καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς σημασιολογίας ἡ ἑτυμολογία τοῦ προτεινόμενου δὲν παρουσιάζει δυσκολίες· μιὰ ἀπλή ἀνάγνωση τῆς περιγραφῆς τῶν δύο ἀντικειμένων (*σλωππος* καὶ *σουλπί*) μᾶς πείθει ὅτι ὑπάρχουν τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ποῦ διευκολύνουν τὴν μετάβαση ἀπὸ τὴν μιὰ ἔννοια στὴν ἄλλη.

Τέλος σημειώνουμε πὼς τὸ κουτσοβλαχικὸ *sulrie* παράγεται χωρὶς ἀμφιβολία ἀπὸ τὸ ἑλλην. *σουλπί*. Γιὰ τὴν κατάλ. *-ie* πβ. *κεντρι* > *kentrie*, *παχνί* > *pahnie* κ.ἄ.³

β) Λέξεις ξένης προέλευσης

βαρτιλιέσκα

Ἡ λ. *βαρτιλιέσκα* χρησιμοποιεῖται στὸ Λαγκαδὰ Θεσσαλονίκης μὲ τὴν σημασία «σβούρα ποῦ παίζουν τὰ παιδιὰ»⁴.

Ἡ λέξη παράγεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *várteležka* «σβούρα»⁵.

βίτκα

Ἡ λ. *βίτκα* «μᾶλλον κλωστή, ὅση μαζεύεται ἀπ' τὸ κουβάρι στὰ δύο δάχτυλα τοῦ χεριοῦ»⁶ ἀπαντᾷ στὴν ἐπαρχία Βοῖου.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *vitka* «πλεξοῦδα πάνω ἀπὸ τὸ μέτωπο»⁷ <vit «κλωσμένος» > κατάλ. -κα.

βασαρωῶ, μπαθαρνῶ, μπασιαρνίζω

Τὸ ρ. *μπασιαρνίζω* χρησιμοποιεῖται στὴ Γαλάτιστα Χαλκιδικῆς μὲ τὴν σημασία «πετυχαίνω»⁸. Στὴν Πυλαία⁹ καὶ στὴ Βέροια¹⁰ μαρτυροῦνται οἱ τύποι *Βασαρωῶ* καὶ *μπασιαρνίζω* ἀντίστοιχα, μὲ τὴν ἴδια σημασία.

1. N. Andriotis, ὁ.π., σ. 513.

2. N. Ἀνδριώτη, Ἑτυμολογικά, ὁ.π., σ. 154.

3. Ν. Κατσάνη, Ἑλληνικὲς ἐπιδράσεις στὰ Κουτσοβλαχικά, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 137.

4. Ν. Κοσμά, Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Λαγκαδὰ, «Μακεδονικά» 12 (1972) 335.

5. Bългарски Etimologičen Rečnik (στὸ ἔξῃς BER), τ. 1, Sofia 1971, σ. 212.

6. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 55.

7. BER 1, σ. 54.

8. Β. Καλογιερά, «Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς» τευχ. 4 (1962) 243.

9. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογή.

10. Σ. Σβαρνόπουλου, ὁ.π., σ. 58.

*Ο Β. Καλογεράς¹ προτείνει για τὸ *μπασαρντῶ* τὴν ἐτυμολόγηση ἀπὸ τὸ ἀρχ. *βασσαρις* <βασσαρδέω>βασσαρντῶ >μπασαρντῶ. Στὴν πραγματικότητα τὸ ρ. *μπασαρντῶ*, ὅπως καὶ τὰ *Βασαρντῶ* καὶ *μπασααρντίζου*, παράγεται ἀπὸ τὸ *basardim* ἀόρ. τοῦ τουρκ. ρ. *basarmak* «bring to a successful conclusion; succeed in; accomplish»².

γιαπαλάκ

Στὴν ἐπαρχία Βοῖου *γιαπαλάκ* λέγεται τὸ πουλί «χαραδρίνος ὁ ὑέτιος»³. *Ἡ λέξις προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *ypalak* «great owl»⁴.

γόρνα

Στὰ Γρεβενὰ ἡ λέξις *gorna* χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασία «μάλλινη φόουστα ὑφασμένη στὸν ἀργαλειό»⁵.

*Ἡ λέξις προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *gorna dreha* «ἀπανωφόρι» (*gorna* θηλ. τοῦ *goren* «ὁ ἐπάνω»⁶ καὶ *dreha* «φόρεμα»⁷), μὲ οὐσιαστικοποίηση ποῦ πιθανῶς ἐγένεε στὰ βουλγαρικά. *Ἡ βουλγαρική λέξις ἀπαντᾷ καὶ στὴν κουτσοβλαχική ὡς *gorna* «habit, vêtement qu'on habille par dessous»⁸.

δόσα

Στὴ Χρυσὴ Καστοριάς ἡ λ. *δόσα* χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασία «ἀτί-θαση γυναίκα, ἀντρογυναίκα»⁹, ἐνῶ στὴν περιοχή Βούρμπιανης, Πυρσό-γιαννης κ.ἄ. *ντόσα* λέγεται «ἡ παλαιογυναίκα»¹⁰.

*Ἡ λέξις προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀλβ. *dosë-a* «1) ἡ γουρούνα, 2) γυναίκα πα-χειά, 3) γυναίκα κακὴ»¹¹ ποῦ τὸ συναντοῦμε καὶ στὴ βουλγαρική ὡς *dose* «γουρούνη»¹² καὶ στὴν κουτσοβλαχική ὡς *dosã* «gueuse; prostituée»¹³.

1. Β. Καλογερά, ὁ.π.

2. Η. С. Нонү - Fahir Iz, A Turkish-english Dictionary, Oxford 1972, σ. 34

3. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 71.

4. Η. С. Нонү - Fahir Iz, ὁ.π., σ. 394.

5. Μ. Παπαϊωάννου, ὁ.π., σ. 50.

6. BER 1, σ. 265.

7. BER 1, σ. 426.

8. I. Parahagi, ὁ.π., σ. 593.

9. Α. Στεφόπουλου, ὁ.π., σ. 255.

10. Ε. Μπόγκα, ὁ.π., τ. Β', σ. 235.

11. Ν. Γκίβνη, Λεξικὸ Ἀλβανο-ἐλληνικόν, Τίρανα 1971, σ. 95.

12. BER 1, σ. 414.

13. T. Parahagi, ὁ.π., σ. 499.

δότσα

Ἡ λέξη *δότσα* χρησιμοποιεῖται στή Χρυσή Καστοριάς μέ τή σημασία «κουκουνάρι τοῦ πεύκου ἢ τοῦ ἔλατου»¹.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπό τὸ ἄλβαν. *dočkë-a* «κοτσάνι»².

ζαβόρτσα, ζαβρόντσα

Στά Γρεβενά συναντοῦμε τή λ. *ζαβόρτσα* «πρόχειρη ξύλινη πόρτα μέ χοντρά ἀπελέκητα ξύλα μέσα στοῦ ξύλινο πλαίσιο, πού χρησιμοποιεῖται συνήθως στίς αὐλές καί στά μαντριά»³. Ἡ ἴδια λέξη χρησιμοποιεῖται στά «κουδαρίτικα» τῆς Σιάτιστας μέ τή σημασία «θύρα»⁴. Σέ ὀρεινά χωριά τῆς Πιερίας (Ρητίνη, Μοσχοπόταμος) ἀπαντᾷ ὁ τύπος *ζαβρόντσα* μέ τή σημασία «αὐλόπορτα»⁵.

Ἡ λ. *ζαβόρτσα* παράγεται ἀπό τὸ βουλγ. *zavorec* «σιδερένια σφήνα μέ τήν ὁποία συνδέεται ὁ ζυγός μέ τὸ ρυμό τῆς ἄμαξας»⁶ <*zavor* «κοντή σανίδα μέ τήν ὁποία ἢ πόρτα πιάνεται στόν τοῖχο»⁷; πβ. καί *zavorno* (<*zavor*) «διαγώνιο δοκάρι γιά νά ἀσφαλίσει ἢ πόρτα»⁸. Ὁ τύπος *ζαβρόντσα* παράγεται ἀπό τὸ *ζαβόρτσα* μέ μετάθεση τοῦ -ρ καί κατάληξη -ντσα, πιθανῶς ἀναλογικά πρὸς τὰ *γειτόντσα*, *ἀργόντσα* κ.ἄ.

ζαπαρίζουμι

Ἡ λέξη *ζαπαρίζουμι* χρησιμοποιεῖται στήν ἐπαρχία Βοῖου μέ τή σημασία «ζεσταίνομαι, κατακαίγομαι»⁹.

Ἡ λέξη πιθανότατα παράγεται ἀπό τὸ βουλγ. *zapanam-zapanjia* «ζεματίζω»¹⁰.

ζίλαβους

Τὸ ἐπίθ. *ζίλαβους*¹¹ προέρχεται ἀπό τὸ βουλγ. *žilav* «σκληρὸς (γιά κρέας) 2) ἀνθεκτικὸς». Τὸ βουλγ. *žilav*¹² ἀπαντᾷ καί στήν κουτσοβλαχική ὡς *jilav* «flexible comme une verge».

1. Α. Στεφόπουλου, ὁ.π., σ. 93.

2. Ν. Γκίνη, ὁ.π., σ. 93.

3. Μ. Παπαϊωάννου, ὁ.π., σ. 37.

4. Π. Γράβα, Τὰ κουδαρίτικα τῆς Σιάτιστας, «Λαογραφία» 12 (1938-48) 432.

5. Πληροφορία τῆς συναδέλφου κ. Ε. Παπαδοπούλου.

6. BER 1, σ. 576.

7. Ὁ.π.

8. Ὁ.π.

9. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 89.

10. Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν, Σόφια 1966, σ. 316.

11. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 89.

12. Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν, ὁ.π., σ. 278.

ζούτσα

Στη Χρυσή Καστοριάς ζούτσα λένε «τὸ κατακάθι τῶν ὑγρῶν ζούτσα τοῦ λαδρόυ»¹· ἡ ἴδια λέξη χρησιμοποιεῖται στὴν Ἡπειρο μὲ τὴ σημασία «τὸ κατακάθι ποῦ μένει στὸ καζάνι, ὕστερα ἀπὸ τὸ λυώσιμο τοῦ βουτύρου (χωριὰ Μετσόβου): ἡ ζούτσα τρώγεται καλύτερα μὲ ἀγάι»².

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ ἄλβαν. *zucë-a=llum* «deput (d'huile), marc de café»³.

ξέλλα

Ἡ λ. *ξέλλα* ἀπαντᾷ στὸ Λαγκαδὰ Θεσσαλονίκης μὲ τὴ σημασία «χελώνα»⁴.

Ἡ λ. παράγεται ἀπὸ τὸ βουλγ. διαλ. *želka* «χελώνα»⁵.

ξούρ'

Ἡ λέξη *ξούρ'* ἀπαντᾷ στὰ Γρεβενὰ μὲ τὴ σημασία «ζέστη: κὰν' πολυλλὴ ξούρ σήμιρα»⁶.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *žur* «κάτι καμμένο»⁷ <*žurjia* «ψήνω, ζεματίζω». Ἀπὸ τὸ *ξούρ'* παράγεται καὶ τὸ ρ. *ξουρίζου* «καίω ὑπερβολικά»⁸.

κασνάκ'

Ἡ λέξη *κασνάκ'* μαρτυρεῖται στὴ Θάσο μὲ τὴ σημασία «ξύλινο περιλαίμιο γιὰ νὰ κρατᾷ τὸ κουδούνι»⁹.

Ὁ Δ. Τομπαΐδης παράγει τὴ λ. *κασνάκ'* ἀπὸ τὸ *κασονάκι* <*κασοννάκι* μὲ ἀποβολὴ τοῦ νόθου *ον*. Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *kasnak* «rim or hoop (of tambourine, sieve) embroideryframe»¹⁰.

κατιρίτσα

Στὴν Ἄρναία Χαλκιδικῆς *κατιρίτσα* ὀνομάζεται ὁ «σκίουρος καὶ μεταφ.

1. Α. Στεφόπουλου, ὁ.π., σ. 257.

2. Ε. Μπόγκα, ὁ.π., τ. Α', 131.

3. V. Kokona, Fjalor shqip-frehgjisht, Tiranë 1977, σ. 586.

4. Ν. Κοσμά, ὁ.π., σ. 337.

5. BER, 1, σ. 533.

6. Μ. Παπαϊωάννου, ὁ.π., σ. 40.

7. BER 1, σ. 560.

8. Μ. Παπαϊωάννου, ὁ.π., σ. 40.

9. Δ. Τομπαΐδης, ὁ.π., σ. 55.

10. Η. C. Hony-Fahir Iz, ὁ.π., σ. 187-8.

ὁ σβέλτος»¹. Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *katerica* «*sciurus vulgaris*»², ποὺ δὲν ἔχει βέβαιη ἑτυμολογία.

κλαπιούσιους, κλαπούσιαβους

Τὸ ἐπίθ. *κλαπιούσιους* ἀπαντᾷ στὴν Ἁρναία Χαλκιδικῆς μὲ τὴ σημασία «ὁ ἔχων αὐτιά μεγάλα»³· στὴν ἐπαρχία Βοΐου συναντοῦμε τὸ ἐπίθ. *κλαπούσιαβους* «αὐτὸς ποὺ ἔχει μεγάλα αὐτιά»⁴.

Τὸ ἐπίθ. *κλαπιούσιους* προέρχεται ἀπὸ τὸ *klarus <βουλγ. διαλ. *klarouh* «ἄνθρωπος μὲ μεγάλα καὶ κρεμασμένα αὐτιά»⁵. <*klaram uho* «αὐτὸ» (πβ. καὶ σλοβένικο *klarouh, klaroušen*)⁶. Τὸ *κλαπούσιαβους* προέρχεται ἢ ἀπὸ τὸ *κλαπιούσιους* καὶ τὴν κατάλ. -*αβος*, σλαβικῆς προέλευσης, ἢ κατευθεῖαν ἀπὸ τὸ *klarusan.

κράτσ'να

Στὴν Ἁρναία Χαλκιδικῆς *κράτσ'να* λέγεται «ἡ πλατεῖα ἀξίνη»⁷.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *kračna lorata* (<*kračen* «αὐτὸς ποὺ τίθεται σὲ κίνηση μὲ τὰ πόδια, ποδοκίνητος»⁸ καὶ *lorata*⁹ «φτυᾶρι»). Ἡ διαδικασία τῆς οὐσιαστικοποίησης τοῦ ἐπίθ. *kračen* πρέπει νὰ ἔγινε στὴ βουλγαρικῆ.

λόσκουτους

Ἡ λ. *λόσκουτους* χρησιμοποιεῖται στὴν ἐπαρχία Βοΐου μὲ τὴ σημασία «θόρυβος, φασαρία»¹⁰. Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ σλαβ. *loscutū* «*strepitus*»¹¹, ποὺ τὸ συναντοῦμε καὶ στὴν κουτσοβλαχικῆ ὡς *loscut* «*bruit, vacarme*»¹².

1. Μ. Παπαθανασίου, ὁ.π., σ. 737.

2. BER 1, σ. 71.

3. Μ. Παπαθανασίου, ὁ.π., σ. 709.

4. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 114.

5. BER 2, σ. 420.

6. BER 2, σ. 436.

7. Μ. Παπαθανασίου, ὁ.π., σ. 728.

8. BER 2, σ. 711.

9. Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν, ὁ.π., σ. 520.

10. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 141.

11. Τ. Παραηαgi, ὁ.π., σ. 749.

12. Ὁ.π.

λιπαντούδ(ι)

Στὰ Βασιλικά Χαλκιδικῆς *λιπαντούδ(ι)* λέγεται «ἡ ζακετούλα τῶν μικρῶν παιδιῶν, τῶν μωρῶν»¹.

Ἡ λέξις παράγεται ἀπὸ τὸ οὐσ. *λιμπαντές* «χονδρὸ μάλλινο ἀπὸ γρίζο μέχρι τῆ μέση με μανίκια»² (<τουρκ. *libade* «short quilted coat»³) καὶ τὴν ὑποκ. κατάλ. -οῦδι. Ἡ τροπὴ *b>π* ἴσως ἔγινε στὴν τουρκικῆ⁴.

λούδου

Τὸ ἐπίθ. *λούδου* χρησιμοποιεῖται στὴν Πυλαία Θεσσαλονίκης μόνο στὸ θηλυκὸ καὶ σημαίνει «χαζή: *δίπ λούδου εἶνι*»⁵.

Ἡ λέξις προέρχεται ἀναμφίβολα ἀπὸ τὸ βουλγ. *lud* «τρελός, παλαβός»⁶.

Μπροούσλιανους

Τὸ οὐσ. *μπρούσλιανους* ἀπαντᾷ στὴν Παλαιοχώρα Χαλκιδικῆς με τὴ σημασία «κισσός»⁷.

Ἡ λέξις προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *brǎsljan*⁸, με τὴν ἴδια σημασία.

νάροξ'

Ἡ λέξις *νάροξ'* ἀπαντᾷ στὰ Γρεβενὰ με τὴ σημασία «ἡ οἰκονομία, ἡ φειδώ»⁹ καὶ στὴν ἐπαρχία Βοῖου με τὴ σημασία «τὸ δίκαιο, πρέπον, με μέτρο»¹⁰. Ὁ Ε. Μπόγκας στὸ βιβλίο του «Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου» γράφει «*νάροκι* (ἐπίρ.)= με μέτρο φρ. «*ὅ,τι κάνει ὁ Κώστας τὸ κάνει με νάροκι*» «*Μὴ παίρτε τὸν τραχανᾶ σβάρα, καμῆτε λίγο νάροκι, γιατί ὁ γεμιόνας εἶναι μπροστά*» ἐνάρκει(ν);»¹¹.

Ἡ λέξις παράγεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *nark* «price officially fixed»¹² ποὺ τὸ

1. Ἄχ. Βαμβακούδη, ὀ.π., σ. 177.

2. Δ. Τσιότρα, ὀ.π., σ. 74.

3. Η. C. Hony-Fahir Iz, ὀ.π., σ. 222.

4. Ch. Symeonidis, ὀ.π., σ. 126-130.

5. Ἀπὸ προσωπικὴ συλλογή.

6. Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν, ὀ.π., σ. 521.

7. Δ. Τσιότρα, Λαογραφικὰ καὶ Ἱστορικὰ Παλαιοχώρας, «Χρονικὰ τῆς Χαλκιδικῆς» τεύχ. 8 (1965) 219.

8. Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν, ὀ.π., σ. 78.

9. Μ. Παπαϊωάννου, ὀ.π., σ. 78.

10. Φ. Παπανικολάου, ὀ.π., σ. 172.

11. Ε. Μπόγκα, ὀ.π., τ. Β', σ. 159.

12. Η. C. Hony-Fahir Iz, ὀ.π., σ. 265.

συναντοῦμε καὶ στὴν κουτσοβλαχικὴ ὡς *narke* «fixation d'un prix (par commun accord)»¹ καὶ στὴν ἀλβανικὴ ὡς *narg* «tassa fissa»².

νιντιζῆς

Ἡ λ. *νιντιζῆς* ἀπαντᾷ στὰ Βασιλικὰ Χαλκιδικικῆς μὲ τὴ σημασία «πή-
χης»³. Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *endaze* «measure; proportion; mea-
sure of about 26 in»⁴, περσ. *endāze*, μὲ ἀφομοίωση *e-a-e* > *e-e-e*, στένωση τῶν
ἄτονων *e* σὲ *i* καὶ ἀνάπτυξη *v* στὴν ἀρχὴ τῆς λέξης⁵. Τὴν τουρκ. λέξη τὴ
συναντοῦμε καὶ στὴ βουλγαρικὴ ὡς *endaze, endeze, andezō* «παλιὰ μονάδα
μήκους, μικρότερη ἀπὸ τὸν πήχη».

νταρακλί

Στὴν ἐπαρχία Βοΐου συναντοῦμε τὴ λ. *νταρακλί* «γυναικεῖο φόρεμα
περασμένης ἐποχῆς, ἀνοιχτὸ μπροστὰ ὅπως ὁ ντουλαμάς, μὲ μακριὰ μανίκια
καπακωτὰ στὶς ἄκρες»⁶.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *tarakli* «yol yol nakışli»⁷. Ἡ ἐναλ-
λαγή *t>d* εἶναι συνηθισμένη στὰ τουρκικὰ ἰδιώματα⁸. Εἰδικότερα γιὰ τὴν
τροπὴ *t>d* στὴ λ. *tarak* πβ. καὶ τὸ βουλγ. *darak*⁹ <τουρκ. *tarak*.

ντίλ'μι, ντίλ'μον

Στὰ Βασιλικὰ Χαλκιδικικῆς ἀπαντᾷ ἡ λ. *ντήλ'μον* «ἀφοῦ, σὰν: ντήλ'μον
φόρμισις τὰ κινούρια κι εἶσι ἀχτέν'στους»¹⁰ τὴν ἴδια λέξη μὲ τὴ μορφή
ντίλ'μι τὴ συναντοῦμε στὰ Γρεβενά¹¹, στὸ Γέμμα Κατοριᾶς¹² καὶ ἄλλου.

Ὁ Β. Καλογερεῦς γράφει γιὰ τὴν ἐτυμολογία τῆς λέξης: «ἴσως προέρ-
χεται ἀπὸ τὸ ἀρχ. *δήλον μοι* (=δήθεν) *ντήλ'μον*, μὲ πτώση τῆς καταλήξεως
-ον καὶ τροπὴ τοῦ *μοι* σὲ *μον*. Ἡ ἐτυμολογία ἀπὸ τὸ *δίλημα* (ἀμφίβολο,

1. I. Parahagi, δ.π., σ. 850.

2. Ὁ.π.

3. Ἀχ. Βαμβακοῦδη, δ.π., σ. 180.

4. H. C. Hony-Fahir Iz, δ.π., σ. 99.

5. Γ. Χατζιδάκη, MNE, σ. 411.

6. Φ. Παπανικολάου, δ.π., σ. 176.

7. Türkçe Sözlük, Ankara 1976, σ. 605.

8. Ch. Symeonidis, Lautlehre der türkischen Lehnwörter in neugriechischen Dialekt
des Pontos, «Ἀρχεῖον Πόντου» 31 (1971-72) 143.

9. BER 1, σ. 320.

10. Β. Καλογερεῦς, δ.π., σ. 245.

11. Μ. Παπαϊωάννου, δ.π., σ. 81.

12. Χρ. Γεωργίου, δ.π., σ. 144.

άν και) παρουσιάζει λιγότερες γλωσσικές δυσκολίες»¹. Το *ντίλμι* προέρχεται από το τουρκ. *değil mi* «δέν είναι έτσι;» <değil «όχι» και το έρωτηματικό μόριο *mi*. Το τουρκικό *değil mi* άπαντά και στη βουλγαρική ως *delmi* και *dilmi*², στην κουτσοβλαχική ως *dêlme* και *dîrmi*³ και στην άλβανική ως *dilmi*⁴.

ντιντιν'κό

Ἡ λέξη *ντιντιν'κό* χρησιμοποιεῖται στην έπαρχία Βοΐου με τή σημασία «κακή συνήθεια»⁵.

Ἡ λέξη πιθανότατα προέρχεται από τὸ ρ. *ντιντινίζω<νταντανίζου «συνηθίζω σὲ κάτι»⁶, με άφομοίωση *a-a-i>i-i-i* <τουρκ. *dadan-mak* «acquire a taste for; get fond of; visit a place frequently; frequent; make too free use of; abuse»⁷.

ντιομάν' διομάν'

Ἡ λ. *διομάν'* άπαντά στη Θάσο με τή σημασία «όριο, σύνορο: ἡ τρέλα του δέν ἔξ' διομάν'»⁸ και στην Πυλαία Θεσσαλονίκης με τή σημασία «όριο, τέλος»⁹. Στά Βασιλικά Χαλκιδικής ἔχουμε *ντιομάν'* «ή σωτηρία»¹⁰, και στην έπαρχία Βοΐου *ντιομνά* «τρόπος, θεραπεία»¹¹.

Ἡ Ὀ Δ. Τομπαϊδης συνδέει τὸ *διομάν'* με τὸ *τερόμόνιο*¹². Ἡ λέξη μας παράγεται από τὸ τουρκ. *derman* «strength, energy, remedy»¹³ <περσ. *dermnā*. Ἡ σημασιολογική εξέλιξη «θεραπεία» —«σωτηρία»—«σύνορο, τέλος» μᾶς πείθει ὅτι σωστά ὁ Ν. Ἀνδριώτης παράγει τὸ σάνω «τελειώνω» από τὸ *σώζω*¹⁴ και πὼς δέν ἔχει δίκιο ὁ Μ. Φιλήντας πού τὸ συνδέει με τὸ *ισώνω* και λέει «Και τὸ μέσο: *σώθησε*= τελείωσε, *σάνεται*=τελειώνει εἶναι τὸ ἴδιο.

1. Β. Καλογερᾶ, ὀ.π., σ. 245.

2. BER I, σ. 337.

3. I. Papanagi, ὀ.π., σ. 465.

4. Ὀ.π.

5. Φ. Παπανικολάου, ὀ.π., σ. 176.

6. Τή λέξη κατέγραψα στην Πεντάπολη Σερρών.

7. Η. C. Hony-Fahir Iz, ὀ.π., σ. 71.

8. Δ. Τομπαϊδης, ὀ.π., σ. 65.

9. Ἀπό προσωπική συλλογή.

10. Ἀχ. Βαμβακούδης, ὀ.π., σ. 180.

11. Φ. Παπανικολάου, ὀ.π., σ. 176.

12. Δ. Τομπαϊδης, ὀ.π., σ. 65.

13. Η. C. Hony-Fahir Iz, ὀ.π., 99.

14. Ν. Ἀνδριώτης, Ἑτυμολογικὸν Λεξικὸν τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 357.

Δηλ. *ισώθηκε* (μὲ τὸ ὅσο χρειάζότανε, καὶ λοιπὸν) τελείωσε»¹.

Τὸ τουρκικὸ *derman* τὸ συναντοῦμε στὴν ἀλβανικὴ ὡς *derman* «*gemède*»², στὴν κουτσοβλαχικὴ ὡς *dirmâne* «*gemède; sacrifice*»³ καὶ στὴ βουλγαρικὴ ὡς *dèrman* καὶ *dermàn* «εἰρήνη, ἡρεμία, 2) σωματικὴ δύναμη, 3) ἐνέργεια, 4) ἐλπίδα, 5) μέσο, τρόπος»⁴.

οὐρλουκ

Στὰ Βασιλικά Χαλκιδικῆς ἢ λ. *οὐρλουκ*⁵ χρησιμοποιεῖται μὲ τὴ σημασί «γούρι». Ἡ λέξι προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *uğurluk <*uğur* «good luck, good omen»⁶ + κατάλ. *-luk*.

πισιν

Ἡ λ. *πισιν* ἀπαντᾷ στὴν ἐπαρχία Βοΐου μὲ τὴ σημασία «τοῖς μετρητοῖς, τὰ χρήματα μπροστά»⁷.

Ἡ λέξι προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *peşin* «paid in advance, ready (money); in advance»⁸.

πτάν

Στὸ «Γλωσσάριο τῶν Γρεβενῶν» τοῦ Μ. Παπαϊωάννου ὑπάρχει τὸ λήμμα «*πτάν* τοῦ, χοντρικῶς: τὰ σταφύλια τὰ πούλ'τσα τοῦ πτάν»⁹.

Ἡ λέξι προέρχεται ἀπὸ τὸ *τουπτάν* «ὄλα μαζί, συνολικῶς»¹⁰ τουρκ. *torpan* «wholesale, in the mass»¹¹. Εἶναι φανερὸ πὼς ἡ πρώτη συλλαβὴ τῆς λ. *τουπτάν* ταυτίστηκε ἀπὸ παρανόηση μὲ τὸ ἄρθρο *τοῦ* (<τό). Ὁ Μ. Φιλήντας ἀναφέρει περιπτώσεις ἀποβολῆς τῆς πρώτης συλλαβῆς, γιατί λαθεμένα τὴ θεώρησαν ὡς ἄρθρο, πβ. *τοξάτο* <τό ξάτο> ξάτο κ.ἄ.¹². Στὴν περίπτωσή μας, ἡ ἐπιρρηματικὴ φύση τῆς λέξεως εὐνοεῖ, ὅπως φαίνεται στὴν ἰδιωματικὴ φράση ποῦ παραθέτει ὁ συγγραφέας, τὴ διατήρηση τῆς συλλαβῆς, ἡ ὁποία ὅμως στὴ συνείδηση τῶν ντόπιων λειτουργεῖ καθαρὰ ὡς ἄρθρο.

1. Μ. Φιλήντα, Γλωσσογραφία, ὁ.π., σ. 2, 50.

2. V. Kokona, Fjalor Shqip-Frengjisht, Tirana 1977, σ. 84.

3. I. Prahagi, ὁ.π., σ. 476.

4. BER 1, σ. 345.

5. Ἀχ. Βαμβακούδη, ὁ.π., σ. 182.

6. H. C. Hony-Fahir Iz, ὁ.π., σ. 376.

7. Φ. Παπανικολάου, ὁ.π., σ. 197.

8. H. C. Hony-Fahir Iz, ὁ.π., σ. 287.

9. Μ. Παπαϊωάννου, ὁ.π., σ. 108.

10. Σ. Σβαρνόπουλου, ὁ.π., σ. 88.

11. H. C. Hony-Fahir Iz, ὁ.π., σ. 370.

12. Μ. Φιλήντα, ὁ.π., τ. Γ', σ. 204.

ράμκικς

Ράμκικς λένε στὴν Παλαιόχωρα Χαλκιδικῆς «τὰ ξύλα ὅπου ἐτοποθέτου
τὰ ράμματα τοῦ καπνοῦ γιὰ ἥλιασμα»¹.

Ἡ λέξι προέρχεται ἀπὸ τὸ βουλγ. *ramka* «πλαίσιο, κάσα»².

σέδρα

Ἡ λ. *σέδρα* ἀπαντᾷ στὴ Χρυσή Καστοριάς μετὲ τῆ σημασίας «ἄμιλλα»³.

Ὁ Ε. Μπόγκας στὸ βιβλίο του «Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου» γράφει «σέδρα ἢ φαγομάρα “ἔχουν σέδρα” τρώγονται (Ζαγ. Θ. Π.). Ἐπὶ τὸ “βρίσκονται σὲ ἔριδα” Σέντρα κατὰ Ἀραβ. Στὴ Βούρμπιανη *σέδρα*, μετὲ τῆ σημασίας, ὄρεξη, διάθεση “ἔχω σέδρα γιὰ τὸ σπῆτι”»⁴.

Ἡ λέξι σέδρα προέρχεται ἀπὸ τὸ *sedra*, ἑναρθρο τύπο τοῦ ἄλβαν. *sēder* «amour propre, orgueil. 2) émulation»⁵.

σπέικουκς

Στὴν ἐπαρχία Βοῖου τὸ ἐπίθ. *σπέικουκς* χρησιμοποιεῖται μετὲ τῆ σημασίας «γρήγορος»⁶. Ἡ λέξι πιθανότατα συνδέεται μετὲ τὸ ἄλβ. *shrejtë* «γρήγορος»⁷.

φόσνον

Ἡ λ. *φόσνον* χρησιμοποιεῖται στὴ Χρυσή Καστοριάς μετὲ τῆ σημασίας «τὸ μωρὸ στὴν κούνια, τὸ βρέφος»⁸.

Ἡ λέξι ἀνάγεται στὸ ἄλβ. *foshnje* «τὸ βρέφος, τὸ μωρὸ, τὸ νήπιο, τὸ παιδί τὸ νεογέννητο, τὸ βυζανιάρικο»⁹.

-
1. Δ. Τσιότρα, ὀ.π., σ. 281.
  2. Βουλγαροελληνικὸν Λεξικόν, ὀ.π., σ. 1157.
  3. Α. Στεφόπουλου, ὀ.π., σ. 276.
  4. Ε. Μπόγκα, ὀ.π., σ. 341.
  5. V. Κοκοπα, ὀ.π., σ. 464.
  6. Φ. Παπανικολάου, ὀ.π., σ. 226.
  7. Ν. Γκίνη, ὀ.π., σ. 404.
  8. Α. Στεφόπουλου, ὀ.π., σ. 285.
  9. Ν. Γκίνη, ὀ.π., σ. 127.

χαστρέτ'κους

Ἡ λ. *χαστρέτ'κους* ἀπαντᾷ στὴ Δ. Μακεδονία μὲ τὴ σημασία «ἄνθρωπος ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ φάει κάτι ποὺ τὸ νοσταλγεῖ καὶ ὅταν τὸ βρεῖ πέφτει μὲ τὰ μούτρα στὸ φαῖ»¹.

Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ τουρκ. *hasrer* «longing for sig not yet gained; longing for a person or place»². Γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ τ ἀνάμεσα στὸ σ καὶ τὸ ὕγρὸ ρ πβ. *kisrak* > *κιστράκ'*, *masgara* > *μαστραπά* κ.ἄ.³.

Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν

ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΖΙΤΖΙΑΗΣ

SUMMARY

CHRISTOS TZITZILIS, Etymology of Macedonian words II.

The author deals with the etymology of fifty dialect-words, which are registered in Macedonia. Some of them are of greek origin, and some are of turkish, slavic and albanian origin.

---

1. Γ. Εὐαγγελόπουλος, ὁ.π., σ. 172.

2. H. C. Hony-Fahir Iz, ὁ.π., σ. 177.

3. Ch. Symeonidis, ὁ.π., σ. 161.